

שבכתב קריאה חפשית

מאסף בינה – ספרות, שירה והגות, גליון ב' אביב תשע"ח

שבכתב קריאתה חפשיית

מאסף בינה – ספרות, שירה והגות, גליון ב' אביב תשע"ח

עורכים: יונה ארזי, עמוס ינון ורמי פורת
הבאה לדפוס: רמי פורת
עיצוב: אביבית להב
דפוס: דפוס אפעל
תורמים ומסייעים: קיבוץ צרעה, צביה ולדן

בינ"ה התנועה ליהדות חברתית
סמינר אפעל, רמת אפעל 52960
דוא"ל: contact@bina.org.il
בינה באינטרנט: www.bina.org.il
טלפון: 03-6399127

4		דברי פתיחה
6	מוקי צור	הקריאה והדה
12	מור שמעוני	ספר-פנים
16	איתמר סתת	הקריאה
17	ילי שנר	שיר
18	ליאור טל שדה	יחד שבטי ישראל?
27	יונה ארזי	קולאז': לא קרינו את שמע
28		הסבר לעבודה לא קרינו את שמע
31	רוחמה וייס	תרגילים בכתיבת סוגיה
34	ליאון וינר דאו	מקצועים לקרויים
40	ערן ברוך	הלכה ואגדה
43	מוטי ארד	כיסוי וגילוי בלשון תנאים: עיון חוזר
		במשמעות "ואהבת לרעך כמוך"
51	דודו פלמה	אמת מטרידה
		אור ראשון של בקר
52	ארי אלון ויונה ארזי	לית דין ולית רחמים; קריאה בפסקה
		מ'הלכה ואגדה' מאת ח"נ ביאליק
62	עמוס ינון	להרוג את ברנדו
66	ברק לוי סגל	ובשקראתי אלי
68	יותם שבח	כמה ימים לפני הרביעי בנובמבר
70	רונית אופיר	תהום אל תהום קורא לקול שירה
80	תמר אלפרוביץ	בת קול
82	צביה ולדן	מתקדשים ומתחדשים; גלגוליו של קדיש יתום
91	רמי פורת	פרידה
93	אריה (בודה) בודנהיימר	קדימון
99		משתתפים
101, 67, 11, II	יונה ארזי כריכה פנימית,	מדרשי תמונה

מקצועים לקרואים

”קרועים אנו,“ כתב שלונסקי.

מכונני התרבות העברית אכן היו קרועים – פיזית, כמובן, אבל בעיקר בנפש: הם נקרעו בין שני כוחות שמשכו אותם לכיוונים הפוכים. בית הוריהם משך אותם לכיוון האחד – ליהדות מסורתית שלא יכלה להעניק משמעות לקיומם המלא. ואילו המציאות המודרנית, ובעיקר תפיסת האדם הריבוני המהווה אבן פינה שלה – משכה אותם לכיוון הפוך: להשיל את הבגד שכבר לא עולה עליהם ולהשאירו מאחור. אמנם היו כאלו שנעשו לעבריים הראשונים כדי לא להיות היהודים האחרונים, אבל הם דמו לאותם בעלי תשובה המתכחשים לעבר שלהם. כתוצאה מכך, הם חיים חיים דלים, מנוכרים ובלתי-יציבים.

הקרועים ביקשו דרך, דרכים ליתר דיוק, כדי לשמר נאמנות אל העבר ורציפות עמו, ובו בזמן להפיח חיים חדשים וליצור אפשרויות חדשות למסגרת שהיא העניקה: חגי ישראל, השפה העברית, ארץ ישראל, ואף הקאנון היהודי (בעיקר – אבל לא רק – התנ”ך), שהיוו חוטי קשר לעבר, שהקרועים התעקשו לרקום בבגדיהם החדשים.

ביאליק השכיל להבחין בבעיה שארבה לקרועים: התרבות העברית על כל גווניה ויצירתיה בנתה ”מן יהדות של רשות“, שלא התוותה דרך נורמטיבית, פרקסיס יהודי חדש שיחליף את הישן. אולם דברי הסיום של ”הלכה ואגדה“ רופפים ומטעים. בעוד שבתחילת המסה ביאליק קובע את אי-הנפרדות של הלכה ואגדה, לקראת סופה הוא קובל על ”דור שכולו אגדה ... אגדה בספרות ואגדה בחיים“, דור שבו להלכה ”אין סימן וזכר“. אולם ביאליק צדק באומרו ”ההלכה והאגדה אינן באמת אף הן אלא שתיים שהן אחת“ – כך שלאמיתו של דבר לא קיימת אפשרות ממשית של דור שהוא כולו אגדה. כל דור שזור בעל כורחו בין השתיים: הוא מוצא את עצמו עוסק באגדה רק כדי לגלות שבאופן בלתי-נמנע היא הובילה לידי הלכה. ולהיפך. רק שלא תמיד התנועתיות הזו היא מודעת ומושכלת. יד אחת מגששת ברקיעי האגדה, מבלי שהיא משימה לב למעשיה של אחותה על הקרקע, וללא הבנה כלשהי לעובדה הפשוטה שהן זרועות של אותו הגוף.

כיוון שביאליק סובר כי לא ניתן להפריד באמת בין אגדה להלכה, יש להבין את סוף דבריו על ’דור שכולו אגדה’ כבקשה לעבודת מודעות מאומצת, המופנית לדור המשלה את עצמו שאפשר להיבנות מאגדה בלבד, ולהתקיים אך ורק על בסיסה. יש

לקשור את ההלכה אותה אנחנו מקיימים בפועל לאגדה המזינה אותנו. טענתו של ביאליק על אודות אי-האפשרות לברוח מההלכה דומה לאמירה הנוקבת של א.ד. גורדון אודות אלו שמכריזים על מותו של אלוהים "מבלי לשים אל לב, כי מת רק המושג שנתיישן ונתאבן על דבר אלוהים, אבל לא אלוהים, לא הנעלם, שאתה נתקל בו בכל אשר חושב ומרגיש, אבל אינך תופסו, אינך משיגו; שאתה נחבט בו בכל אשר אתה מרגיש, חושב, מדבר, מבלי לדעת מה הוא ומאין הוא בא".¹ אם משלבים בין דברי גורדון וביאליק, אפשר לומר שדינה של ההלכה כדינה של התיאולוגיה: אפשר לוותר עליה ולהכריז עליה כ"מת" – אבל בעומקו של עניין אי אפשר לסלק אותה. בעל כורחנו אנחנו הולכים ועושים, והליכה-עשייה זו ניזונה מאגדות.

לא בכדי טענותיהם של גורדון וביאליק דומות: עבור שניהם וכן עבור הדור שאליהם הם השתייכו ובו הם הפצירו, האל היה דמות מאיימת ולעתים אף שנואה ובזויה. ביסוד תקומת עם ריבוני עמד אדם ריבוני, שאינו כפוף לא לאורח חיים מסוים ולא לאמונות מסוימות. זוהי הדחייה הכפולה אותה הורישו לדורות הבאים, שלימים היו את "החילונים" של החברה הישראלית. לא דור אחד בלבד – אלא מגזר שלם, במשך דורות מספר – חטא את חטא הפיצול וההפשטה.

או רבני או ריבוני.

או חי או מת.

או מקור סמכות או מקור השראה.

או הלכה או אגדה.

אבל מה אם אנחנו מחשיבים את עצמנו ריבוניים אך גם חפצים בהובלה של א/נשי רוח? מה אם אנחנו לא מאמינים באלוהים שיושב במרומים ובחר בעם ישראל, אולם לעתים אנו חשים את הנוכחות של כוח אחר – "נעלם" כדברי גורדון – ביקום? מה אם אנחנו סבורים שבכל מקור השראה – כולל התורה – מסתתר סוג של סמכות, שיש לה דרישה מאתנו?

מה אם אנחנו מניחים כי בכל אגדה מסתתרת קריאה מחויבת ומחייבת?

ומה אם אנחנו בעצמנו – קרויים?

'מכולן לא קרא אלא למשה': הפחד והקריאה

"וַיִּקְרָא אֶל-מֹשֶׁה וַיִּדְבֶּר ה' אֵלָיו מֵאֶהָל מוֹעֵד לֵאמֹר" (ויקרא א:א). מדוע הפסוק לא מתחיל ב"וידבר ה' אל משה מאהל מועד"? איזו משמעות נושאת איתה הפתיחה "ויקרא אל משה"? איזו פעולה זו, מהי ההתרחשות? המדרש אומר:

אָמַר רַבִּי תַנְחוּם בְּרַ חֲנִילָאִי בְּנֵהֲג שְׁבַע עוֹלָם מְשׁוּי שְׁקֵשָׁה לְאָחַד נוֹחַ לְשָׁנִים, וְלְשָׁנִים נוֹחַ לְאַרְבָּעָה, או שְׁמָא מְשׁוּי שְׁקֵשָׁה לְשָׁשִׁים רְבּוּא נוֹחַ לְאָחַד, כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים

¹ א.ד. גורדון, "האדם והטבע".

לְפָנַי הָרַסְנִי וְאוֹמְרִים: ' [וְעַתָּה לְמָה נָמוֹת כִּי תֹאבְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת] אִם-
יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לְשֹׁמֵעַ [אֶת-קוֹל ה' אֲלֵהֵינוּ עוֹד וְנִמְתְּנוּ] (דברים ה:כב). וּמִשָּׁה שׁוֹמֵעַ
קוֹל הַדְּבִיר עֲצָמוֹ וְחָיָה. תִּדְעֵ לָךְ שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁמִּבְלֵן לֹא קָרָא אֶלָּא לְמִשָּׁה, לְכָךְ נֶאֱמַר:
(ויקרא א:א) "וַיִּקְרָא אֶל מִשָּׁה" (ויקרא רבה א:א).

עם ישראל פחד מנוכחות האל – מעוצמת המפגש הישיר עם מקור כל היש, ומהאפשרות להמשיך להתקיים ולחיות אל מול כוח שחומק מכל ניסיון להבינו. ההתגלות בסיני מציעה אפשרות מנחמת, בה לא פוגשים את האל באופן ישיר אלא שומעים את קולו. זאת ועוד, לא עושים את זה ביחידים אלא כעם שלם, כך שהעומס האלוהי מתחלק בביכול. אולם הקלות אלו אינן מעניקות מרגוע. העם עדיין פוחד.

למשה היתה מידה אחרת. הוא "שומע קול הדיבור עצמו וחי". משה היה מסוגל לכרות אוזן ולשמוע דברים המשודרים בתדר שרוב בני אנוש חווים כפגיעה בלתי-נסבלת ולכן נאלצים לאטום את אוזניהם. "ויקרא אל משה" – לאמתו של דבר אלוהים קורא לכולם, אולם רק משה הצליח לשמוע את הקריאה, ולכן – הקריאה היא אליו.²

כשלושת אלפים שנה עברו מאז ההתגלות בהר סיני, ועם ישראל לא השתנה הרבה: אנחנו עדיין מפחדים מהמפגש עם האלוהי. ארי אלון משמש כדובר רהוט של מגזר שלם בכותבו: "יראת האלוהים של החרדי החילוני שבי באה לידי ביטוי על ידי האובססיה הנקרופילית שלו להתעסק אך ורק עם אלוהים מת – פחד מוות יש לו להישיר מבט אל מול ההויה החיה."³ הווי אומר, כפי שעם ישראל במעמד הר סיני היה צריך להתגבר על הפחד כדי לשמוע את הקול האלוהי – כך גם אתנו היום: עלינו להתגבר, לא לפחד – להיות משה אשר שומע את הקריאה אליו.

להיות קרוי

מה זה להיות קרוי?

קריאות ישנן, אולם לא תמיד אנחנו קשובים. לעתים אנחנו אכן קשובים, אולם איננו מסוגלים לקלוט ולהבין את הנאמר לנו. עצם הקריאה הינו בלתי-תלוי בנו, אולם יש לקריאה משמעות ומימוש רק עם הגעתה אל אוזניים קשובות. בכוחנו וביכולתנו להיות קרואים, ובכך להעניק לקריאה את האפשרות לקרוא לנו.

להיות קרוי דורש בראש ובראשונה לכרות אוזן. פראנץ רוזנצווייג מתאר את האופן בו

² דברים דומים אלאה אומר על אברהם ר' יהודה אלטר לייב מגור, בעל ה"שפת אמת" בדרשותיו על "לך לך": "רמב"ן הקשה שנאמר לך לך בלי שנזכר מקודם חיבתו. ובזוה"ק נראה כי זה עצמו השבח ששמע זה המאמר לך לך שנאמר מהישי"ת לכל האנשים תמיד... וממילא נקרא רק הדיבור אליו."

³ ארי אלון, יה בשבט, הוצאת פנימית של בינה, תל-אביב, 1999, עמ' 7.

האגדה על אודות אתונו המדברת של בלעם יכולה לעבור תמורה מטקסט כתוב לתורה חיה:

בכל ימות השנה אתונו המדברת של בלעם יכולה להיות עבורי אגדה; אבל לא בשבת בלב, כאשר היא מדברת אליי מתוך התורה הנגלית. אם כן, מהי? זאת איני יכול לומר היום; לו הייתי מנסה לעשות זאת היום, לאחר המחשבה, הייתי מגיע רק לחכמה שלאחר – מעשה כזו שלפיה היא רק אגדה. אולם באותו היום, בזאת השעה, היא – בכל אופן, בהחלט איננה אגדה. אלא, אם אני מסוגל לקיים את מצוות השעה, היינו לברות אוזן, היא אשר נאמרה לי.⁴

לאתונו של בלעם, המדברת מתוך מעמד קריאת התורה בשבת פרשת בלק, יש מה לומר לי. אוכל לגלות את דְבָרָה רק מתוך הקשבה באותו רגע מכונן.

תוכנה של הקריאה

ובכן, מה נאמר לי בקריאה? את זאת לא ניתן לגלות, לא לפני הקריאה וגם לא אחריה. אי אפשרות זו איננה נובעת מכך שהתוכן סודי, אלא כיון שהוא בלעדי לי, ובכך הוא בלתי-ניתן למסירה. עם זאת, הוא לא בדיה. לדברי בובר, בעולם הרוח "הזיקה לוטה בעננים אבל מתגלה, ללא לשון, אך מולידה-לשון. איננו שומעים אף אתה ועם זאת מרגישים אנו קרואים, אנו עונים – יוצרים, חושבים, פועלים: אנו אומרים עם ישותנו את מלת-השורש, מבלי שאנו מסוגלים לומר אתה בפינו." משמע: אנחנו מרגישים קרויים על אף שלא שמענו דיבור מפורש – לא בבחינת הפניה אלינו, ולא בבחינת תוכן הקריאה. לא ניתן למסור או לסכם את הקריאה, אולם אפשר להגיב אליה. ליתר דיוק: אי אפשר שלא להגיב אליה.⁵ אפשר כי תגובה זו תהיה פעולה או יצירה כלשהי החומקות מן הלשון, אך אפשר גם שהיא כבר חודרת אל תוך עולם הלשון ולובשת צורה של חשיבה או יצירה לשונית.

הקריאה אליך

אם שמענו קריאה, חזקה היא כי יש לה מקור. השאלה הבלתי-נמנעת רודפת אותנו: מי קורא/ת לנו? מהו מקור הסמכות? שוב ביאליק וגורדון נפגשים במבוכה: איך נחזור להלכה מבלי לחזור לשולחן ערוך? איך נחזור לאלוהים מבלי להיתקע עם האלוהים שמת?

⁴ פראנץ רוזנצווייג, "האלוהי ואנושי", בתוך: מבחר אגרות וקטעי יומן, מוסד ביאליק: ירושלים, עמ' 336.

⁵ מ.מ. בובר, אני ואתה – התרגום שלי מגרמנית; Berlin: Schocken Verlag, 1922 Ich und Du Martin Buber, עמ' 12. (לתרגום העברי, ראו "אני ואתה" בתוך מ.מ. בובר, בסוד שיח, מוסד ביאליק, ירושלים, עמ' 5)

מסה זו הינה קריאה לנכונות להיות קרוי. רק כך נוכל לאחד את הקרע בין אגדה להלכה. רק כך נוכל לאחד את הקרע בנפשנו.

האם יכול להיות כי אנחנו, עם ישראל הריבוני היושב בציון, לא הרחקנו די מאותו מעמד שפוף בו מצאנו את עצמנו במרגלות הר סיני? העודנו עם של עבדים שאינם מסוגלים להזדקף ולשמוע את הקול המדבר אלינו? הרי התבגרנו מאז. עברנו דרך, ואיננו כבר אותם הילדים שהאמינו באל שקולו רועד מן השמים. האם אנחנו מסוגלים לסגל לעצמנו אמונה בוגרת, אשר מחד גיסא לא מפחדת מן האל אך מאידך גיסא גם לא מפחדת מן האמונה? האם ביכולתנו לאשר את ריבונותו ואת חשיבתנו הביקורתית, ועם זאת להכיר במוגבלותם של שני כוחות מכוננים אלה? האם נוכל ללכת בדרכו של ארנסט עקיבא סימון ולטפח 'תמימות שניה', בה אנחנו חוזרים למושגי יסוד קמאיים כגון אלוהים, התגלות, תורה, והלכה – ומאפשרים להם, כדברי הפילוסוף הצרפתי פול ריקור, לדבר אלינו שוב?
אריאל הירשפלד מפלס דרך כזו ב"רישומים של התגלות":

התגלות איננה דווקא בנייה רועשת של אל או אלוהים אל שדה הראייה... התגלות היא היחשפות של משהו שהיה מכוסה מאיתנו... הרחבה פתאומית של שדה הראייה ושל נתוני הרוח ...

הדברים הגדולים הללו, איתני העולם, הנחשפים ברישומי ההתגלות, המוות, האהבה, וההולדה, נושאים בחובם, בהיאמרם בלשון העברית, הדהוד דתי. אי-אפשר להיות חירש לכך. אין זו דתיות מקובלת... אלא היא דתיות יהודית שיש בה חירות.⁶

הבו לנו דתיות שיש בה חירות, שצועדת בעולם ומפלסת דרך מבלי לפחד מההתגלות. ההתגלות מגלה, אבל אל לנו לשכוח: בטבעה היא גם מחייבת. היא מדברת אלינו, היא קוראת לנו.

קְרָאתִי אֵלַיךְ – הַמְשׁוּם שִׁישָׁךְ
אוּ מִפְּחַד הַיּוֹת בְּלִעְדֶיךָ?
שְׁמַעְתִּיךָ דוֹבֵר – הַמְשׁוּם שְׁעֲנִית
אוּ הֶשְׁקַת הַמְדַבֵּר הַיָּא – לְשִׁמּוֹעַ!

טְרוּף בְּמִדְבָּר!
מַעֲצָמַת הַצְּמָא לְצִלְלִים-שֶׁל-אֶמֶת
שׁוֹמַעַת הָאֵזֶן קוֹלוֹת שְׁבָדִינוּ.

⁶ אריאל הירשפלד, "רישומים של התגלות" בתוך: רישומים של התגלות, חרגול 2006.

– הקול שְׁבִדְינוּ הוא הקול שְׁעֵנָה!
הוא הקול שְׁשָׂאֲלָתָּ:
– יִשְׂרָאֵל?
וְעֵנִיתָ.
וְעֵנִיתָ:
– יִשְׂרָאֵל –
פִּי קָרָאתִי אֵלֶיךָ.⁷

אריה בודנהיימר (בודה) ז"ל היה אדם שעצם מהותו קריאה לסביבה: להיות אדם יותר מתוקן, מעורב יותר, מושכל יותר, מחייך יותר. הוא גם עטף את עצמו בצניעות: לו היה קורא שורות אלו, הוא היה מנפנף בידיו ודוחק אותן הצידה בידי. גם בזה הוא קורא לנו.

---

⁷ אברהם שלונסקי, "קראתי אליך", מתוך שישה סדרי שירה: כל שירי אברהם שלונסקי, כרך ה', תל אביב תשס"ב, עמ' 158.

שבכתב קריאתה חפשית

מאסף בינה – ספרות, שירה והגות, גליון ב' אביב תשע"ח

בינ"ה, התנועה ליהדות חברתית, פועלת לקידום זהות יהודית ולפיתוח תרבות עברית בדגש על צדק חברתי והעצמה קהילתית.

בינ"ה מפעילה ישיבות חילוניות בתל אביב, בבאר שבע ובירושלים, מכינה קדם צבאית וגרעיני שנת שירות. בנוסף, בינ"ה מעבירה פעילות חינוכית ענפה בבתי הספר ובצה"ל. בינ"ה פועלת בפריפריה במסגרת תכניות להעצמה קהילתית בשכונות, ובאמצעות גרעיני הנח"ל העירוניים, ומפעילה תכניות לימוד והעשרה שונות לקהל הרחב, בתי מדרש פלורליסטיים, מרכז הגות ויצירה ותכניות בינלאומיות ליהדות בתפוצות.

בינ"ה מאמינה בשיח סבלני ופתוח, ורואה ביהדות ובציונות מקורות השראה להמשך יצירתה של הישראליות העכשווית. אנו רואים את תפקידנו כנושאי הדגל היהודי בין הארגונים החברתיים, וכנושאי הדגל החברתי בין הארגונים היהודיים.

...

www.bina.org.il | contact@bina.org.il